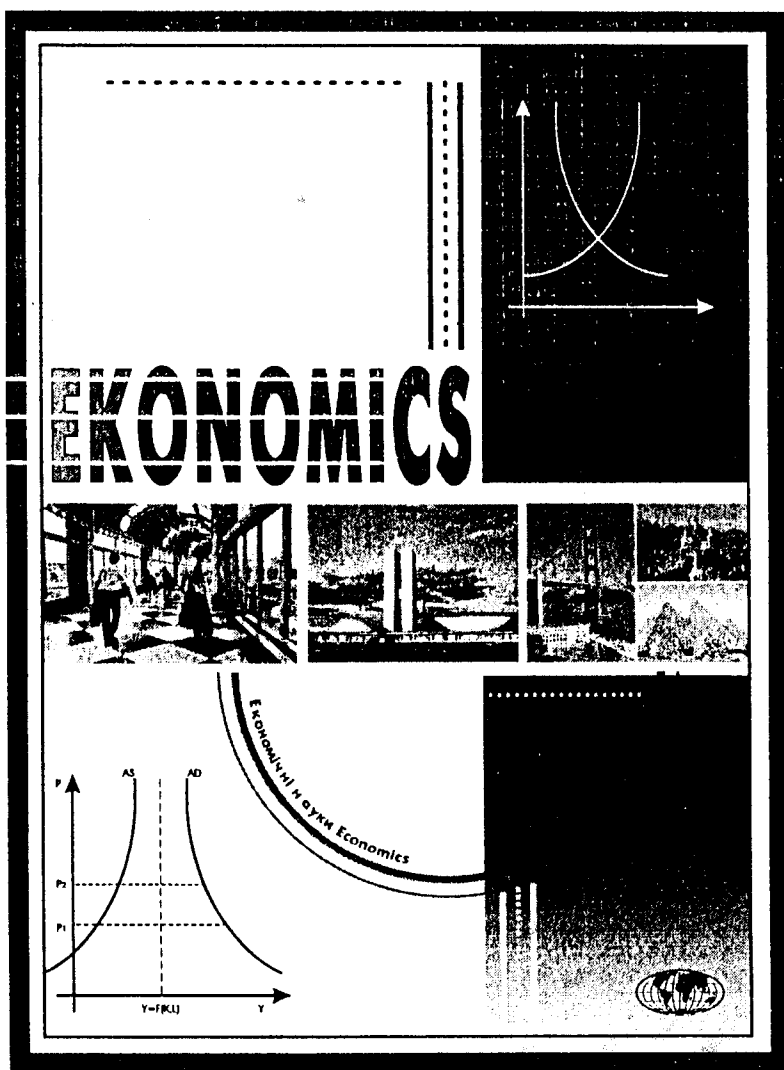

НАУКОВИЙ ВІСНИК

Волинського державного
університету ім. Лесі Українки

Економічні науки

4/2001

Редакційна колегія

Лагутін В.Д., доктор економічних наук, професор (головний редактор).

Зінь Е.А., доктор економічних наук, професор.

Карлін М.І., доктор економічних наук (заст. головного редактора).

Кузьмін О.Є., доктор економічних наук, професор.

Поручник А.М., доктор економічних наук, професор.

Радіонова І.Ф., доктор економічних наук, професор.

Мших Є.В., доктор економічних наук, професор.

Шкарабан СЛ., доктор економічних наук, професор.

Горбач Л.М., кандидат економічних наук (відповідальний секретар).

Адреса редакційної колегії: 43021 Луцьк, вул. Винниченка, 28, Волинський державний університет імені Лесі Українки, економічний факультет.

Журнал с фаховим видаанням з економіки (Бюлетень ВАК України. – 2001. – №4).

Статті рекомендовано до друку вченою радою ВДУ.

Редактори В. Гребенюк, В. Голук, Н. Ярмольчук, В. Лазарук.

Коректори Н. Яковчук, Г. Дробот.

Технічні редактори О. Каштанов, В. Киричук, П. Бойко, Н. Романова.

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ №4174 від 05.05.2000.

Засновник і видавець – Волинський державний університет ім. Лесі Українки (43025 м. Луцьк, пр. Волі, 13).

Підписано до друку 16.05.2001 р. Наклад 500 пр. Ціна за домовленістю.

Друк – редакційно-видавничий відділ "Вежа" ВДУ ім. Лесі Українки

(43025 м. Луцьк, пр. Волі, 13). Зам. 416.

ЗМІСТ

Розділ 1. Проблеми економічної теорії

В.Д.Лагутін. Реформа фінансової системи України: наміри і реальність	5
П.М.Леоненко. Українські вчені про класифікацію економічних наук і місце в ній фінансів .	11
Д.П.Богиня. Фінансово-економічні аспекти дискримінації робочої сили на ринку праці в Україні	15
С.М.Злупко. Теорія грошей Михайла Туган-Барановського та її використання в сучасній господарській практиці	18
І.В.Губатюк. Фінансові аспекти гармонізації економічних інтересів перехідного періоду	21
О.М.Ковалюк. Фінансовий механізм як економічна категорія	25
В.О.Шевчук. Інтерпретація фінансово-кредитних аспектів економічного зростання з позицій концепції сталого розвитку	29
О.М.Лоцихін. Інституціональні фактори економічного зростання	32
С.А.Навроцький. Місце страхування в системі економічних категорій	35
Б.Ф.Кекух. Фінансовий аспект руху інтелектуального капіталу	40
П.О.Нікіфоров. Цілі та інструменти сучасної монетарної політики в Україні	42
М.А.Хвесик, Н.В.Збагерська. Роль національного багатства в економічному зростанні країни .	46
О.Л.Ботвиновська. Розвиток соціального страхування	49
Я.О.Діденко. Особливості державного регулювання інвестиційного процесу в перехідній економіці	54
С.І.Бегун, Н.М.Зорій. Деякі питання побудови макроекономічних моделей	57
В.М.Шумський. Експоненціальний характер глобального економічного розвитку: природа, протиріччя	60
О.І.Черепніна. Порівняльний аналіз перехідних економік	61
Ю.І.Пилипенко, Т.М.Черкавська. Фіскальна політика держави та особливості її реалізації в Україні	63
Ю.Л.Петрушевський, В.В.Литовченко. Істочники стимулювання економічного розвитку	66

В.В.Гончаренко. Проблеми та методологічні засади відродження кооперативних банків у кредитно-банківській системі України	208
Т.М.Корнісіюк. Тіньова економіка – як фактор недосконалості податкової політики	211
І.О.Клименко. Макроекономічні чинники фінансової кризи в Україні	218
Б.В.Фурдас. Особливості оподаткування підприємницької діяльності в аграрній сфері	223
С.Й.Сажинець, В.М.Кміть. Проблеми методології нарахування амортизації основних засобів промислового підприємства	228
Н.І.Костіна, О.Я. Кононець. Автоматне моделювання банківської діяльності	232
О.Л.Гринько. Фінансові потоки іпотечного кредитування	235
Д.В.Терешкович. Іпотека в Україні: реалії та перспективи розвитку	239
Л.Д.Тулуш. До питання про види податкових платежів	243
С.В.Буряк. Прибуток у системі фінансових ресурсів підприємств	247
А.М.Карбовник. Управління джерелами фінансування оборотних активів промислових підприємств	251
В.І.Гуль. Інвестиційна діяльність страхових компаній в Україні	256
А.М.Жеребних. Щодо окремих напрямів податкового регулювання в гірничо-металургійному комплексі України	260
Л.П.Богиня. Фінансові проблеми розвитку недержавного вузу	263
Н.П.Злепко. Мито як фіскальний ресурс державного бюджету	266
М.С.Мрочко. Удосконалення механізму рефінансування комерційних банків	269
Л.П.Чубук. Деякі фінансові аспекти становлення ринку нерухомості в Україні	272
О.В.Пасічник. Методологічні аспекти прогнозування валютного курсу	274
Р.С.Стрільчук. Трансформація фінансово-кредитної системи Польщі (1989 – 1995 рр.)	277
Л.П.Гацька, О.Л.Фурманюк. Вплив системи оподаткування на конкурентоспроможність підприємств	280

Розділ 4. Облік, аналіз і аудит

Є.В.Мних, Р.Є.Шиманський. Вплив політики виплати дивідендів на зміну фінансового стану акціонерного товариства	283
Я.М.Гринчишин, І.С.Гавука. Механізм збору податків: аналіз і перспективи	285
А.Ю.Харко. Аналіз фінансової діяльності підприємства в нових умовах господарювання	288
Г.О.Партиш. Застосування системного підходу в управлінні витратами	295
Н.П.Шульга. Організація служби банківського контролінгу в комерційних банках України	299
С.В.Сорокіна. До питання про зміст фінансової й інвестиційної діяльності	303
З.П.Ріль. Система оподаткування діяльності неприбуткових організацій	306
М.Б.Кулинич. Сучасний стан обслуговування і модернізації основних засобів в умовах ринкової економіки	307
Л.Є.Калинчук, І.Д.Калинчук. Класифікація методів обліку витрат на виробництво та особливості їх застосування	309

Розділ 5. Регіональна економіка

О.А.Біттер. Ринок картоплі в Україні: регіональний аспект	315
О.Б.Каун. Проблеми формування ефективного механізму міжбюджетних відносин в процесі розбудови Української держави	318
Л.Г.Ліпич, О.В.Кошій. Фінансові аспекти розвитку ринку продовольчих товарів	326
П.Ю.Буряк. Модельне дослідження домінуючих факторів впливу на розвиток малого підприємництва Львівщини	330
О.Д.Данілов. Деякі аспекти моделювання системи місцевого оподаткування в сучасних умовах	335
Л.В.Конопельнюк. Місце комунальних підприємств в трансформаційній економіці	337
Т.Б.Баторевич. Проблеми активізації інвестиційної діяльності	341

За цих умов стає можливим реальне послідовне застосування теорій оподаткування, випробуваних світовим досвідом, для підвищення ефективності підприємницької діяльності. Це обумовить суттєве зростання ролі бюджетно-податкової системи у вирішенні сучасних соціально-економічних проблем.

Література

1. Білоус Г. Розвиток малого підприємництва в Україні // *Економіка України*. – 2000. – №2.
2. Сенчуков В. Оптиміальна система оподаткування // *Економіка України*. – 1999. – №3.
3. Сизоненко В.О. Економічна мотивація інноваційного підприємництва // *Підприємство і право (Збірник наукових праць)*. – К.: ІППП Академії правових наук України, 1998.

Роботу подано до редколегії 30.03. 2001 р.

УДК 339.7

В.В.Гончаренко, кандидат економічних наук,
доцент Полтавського кооперативного інституту

Проблеми та методологічні засади відродження кооперативних банків у кредитно-банківській системі України

Роботу виконано в Полтавському кооперативному інституті

Розкрито особливості соціально-економічної природи кооперативних банків, проблеми та методологічні підходи щодо їх відродження в кредитно-банківській системі України.

Ключові слова: кооперативний банк, кредитний кооператив, кредитна кооперація, кооперативний кредит, кооперативні фінансово-кредитні установи.

Peculiarities of social-economic nature of cooperative banks are described as well as problems and methodological approaches concerning their renaissance in banking system of Ukraine.

Key words: cooperative bank, credit cooperative society, credit cooperation, cooperative credit, cooperative financial-credit establishments.

Кооперативні банки займають вагомe місце в банківських системах багатьох країн світу. Кооперативний банк Credit Agricole (Франція) в першій половині 90-х років мав капітал 15 млрд. дол., а активи – 307,2 млрд. дол. і за цими показниками займав восьме місце у світі та перше в Європі. Система кооперативного банку Rabobank (Нідерланди) на 90 % забезпечує потреби аграрного сектора країни в кредитних ресурсах, охопивши майже 40 % ринку депозитних вкладів. Активи кооперативного банку DG-Bank (Німеччина) на початку 1999 р. становили 261,1 млрд. дол., а загальний баланс тривірневої кооперативної банківської групи, яка об'єднує крім DG-Bank, 3 регіональних кооперативних банки (SGZ-Bank у Франкфурті, WGZ-Bank у Дюссельдорфі та GZB-Bank у Штутгарті) та 2037 місцевих народних банків (Volksbanken) і райффайзенбанків (Raiffeisenbanken) із 17760 філіями та відділеннями, перевищував 1700 млрд. DM. Німецькі кооперативні банки залучили близько 1,3 трлн. DM вкладів, охопивши майже 20 % цього ринку, з яких 2,5 % припало на DG-Bank, 2 % – на регіональні кооперативні банки і 15 % - на місцеві кооперативні банки. У той час, як частка всіх комерційних банків Німеччини на даному ринку складала 31 %. Обсяги наданих лише кооперативними банками місцевого рівня (Volksbanken і Raiffeisenbanken) кредитів на кінець 1998 р. склали 616 млрд. DM. Наведені приклади засвідчують про важливе значення кооперативного сектора в банківських системах цих та інших країн, який у більшості з них розвивається понад сто років.

В Україні кооперативний сектор у банківській сфері почав формуватись у другій половині XIX ст., але на початку 30-х років був ліквідований. У зв'язку з цим, поняття "кредитний кооператив", "кооперативний банк" і сьогодні залишаються маловідомими не тільки для банкірів, а й для багатьох науковців. Прийнятий у 1991 р. Закон України "Про банки та банківську діяльність" створив можливість для розвитку в Україні лише комерційних банків. Незважаючи на те, що закон начебто створював умови для виникнення банків "різних видів і форм власності" (ст. 1), але в інших статтях (ст. 2, 22, 23) закону зазначалося, що банки можуть створюватись на акціонерних або пайових засадах і мають керуватись у своїй діяльності законодавством України про акціонерні товариства та інші види господарських товариств. Таким чином, в Україні була сформована банківська система, що складається лише із комерційних банків, створених у вигляді господарських товариств: крім двох державних банків, 125 банків мали юридичну форму відкритого акціонерного товариства, 53 - закритого акціонерного товариства і 31 банк – товариства з обмеженою відповідальністю.

Не піддаючи сумніву надзвичайно важливого значення системи комерційних банків як фінансової основи ринкової економіки, слід відзначити, що кредитно-банківська система України без розвинутої мережі кооперативних фінансово-кредитних установ є "однобокою" і не може вважатись повноцінною. За рекомендаціями зарубіжних експертів до нової редакції закону "Про банки і банківську діяльність" включено статті стосовно

кооперативних банків (ст. 6, 8, 31). На жаль, при цьому була недостатньо врахована специфічна природа цих організацій, що значно ускладнює процес їх відродження. У зв'язку з цим виникає необхідність у розробці певних методологічних підходів щодо створення умов для реального розвитку в Україні системи кооперативних банків з урахуванням їхньої неприбуткової економічної природи. У цьому процесі важливо звернути увагу на істотні відмінності між комерційними й кооперативними банками.

Комерційні банки є формою підприємницької діяльності у фінансово-кредитній сфері і створюються у вигляді акціонерного товариства чи товариства з обмеженою відповідальністю. Головною метою будь-якого комерційного банку є отримання максимального прибутку з клієнтів для розподілу його між власниками пропорційно вкладеному капіталу. У зв'язку з цим, власники та клієнти комерційного банку завжди будуть являти собою *дві різні групи осіб* з діаметрально протилежним інтересами.

Кооперативні банки є організаційною формою взаємодопомоги у фінансово-кредитній сфері і створюються у вигляді кооперативу. Визнана в усьому світі, але мало зрозуміла в Україні внаслідок відсутності протягом сорока років [1, 188-194] унікальність цієї організаційно-правової форми полягає в тому, що власниками кооперативу є ті, хто користується його послугами (клієнти). У зв'язку з цим, надаючи такі ж послуги, що й комерційні банки, кооперативні банки мають принципово іншу неприбуткову економічну природу. Кооперативний банк створюється групою осіб з метою самозабезпечення фінансовими послугами. Тому метою діяльності кооперативного банку є не отримання прибутку, а створення всім учасникам кооперативного банку більш вигідних умов отримання банківських послуг (на рівні їх собівартості з врахуванням необхідності формування резервів).

Таким чином, кооперативні банки мають особливу економічну природу, є неприбутковими фінансово-кредитними інституціями, які в своїй діяльності дотримуються міжнародних кооперативних принципів (табл.).

Таблиця

Головні відмінності кооперативних та комерційних банків

Ознака	Кооперативні банки	Комерційні банки
Соціальні цілі	Організація фінансової самопомоги учасників на основі солідарності і взаємодопомоги	Не визначаються
Економічні цілі	Надання фінансових послуг учасникам (членам), які одночасно є власниками і клієнтами	Отримання прибутку власниками від надання фінансових послуг клієнтам
Статус	Неприбуткова організація	Підприємницька організація
Організаційна форма	Кооператив	Акціонерне товариство, товариство з обмеженою відповідальністю, приватна фірма
Управління	Демократичне. Кожен учасник має право одного голосу, незалежно від частки в пайовому капіталі	Приватно-групове. Кількість голосів пропорційна частці в статутному капіталі
Власники	Всі учасники (члени), незалежно від часу вступу. Членство відкрите з тенденцією до постійного розширення	Засновники чи акціонери. Кількість власників має тенденцію до обмеження
Клієнти	Виключно члени-власники*	Переважно особи, що не є власниками
Види послуг	Всі або окремі види банківських послуг, нефінансові послуги	Всі види банківських послуг
Пріоритетні сектори	Сільськогосподарський та дрібний бізнес, домашні господарства	Велика промисловість, торгівля, менше - домашні господарства
Капітал	Початковий пайовий капітал є порівняно невеликим, але постійно зростає за рахунок нових членів	Статутний капітал вноситься при створенні, є порівняно великим та фіксованим
Тенденції системного розвитку	Формування "піраміди" (знизу-вверх) (місцеві банки - регіональні банки - національний кооперативний банк)	Створення "сітки" (зверху-вниз) (банк-відділення-філії)
Законодавче регулювання	Кооперативне та (чи) спеціальне або банківське законодавство	Підприємницьке та банківське законодавство
Державна підтримка	У вигляді податкових пільг, надання державних кредитів тощо	Як правило, лише у вигляді створення сприятливого законодавчого середовища
Державний нагляд	Окремою державною агенцією або окремим підрозділом Міністерства фінансів чи Центрального банку	Центральним банком

* - Кооперативні банки в багатьох країнах Європи можуть залучати вклади від осіб, що не є учасниками (членами) банку, але кредити надаються лише учасникам

У таблиці подано узагальнену характеристику кооперативних банків, сформульовану на основі аналізу досвіду їх діяльності в різних країнах світу. Не акцентуючи увагу на особливостях соціально-

економічної природи кооперативних банків (детальніше див. [2, 12-150; 3,36-39; 4,25-29]), доцільно зупинитися на певних методологічних підходах щодо створення кооперативної банківської системи аграрного сектора економіки України (рис.), що дасть змогу вирішити суттєву прикладну проблему - організацію ефективного фінансово-кредитного обслуговування реформованого агропромислового комплексу країни.

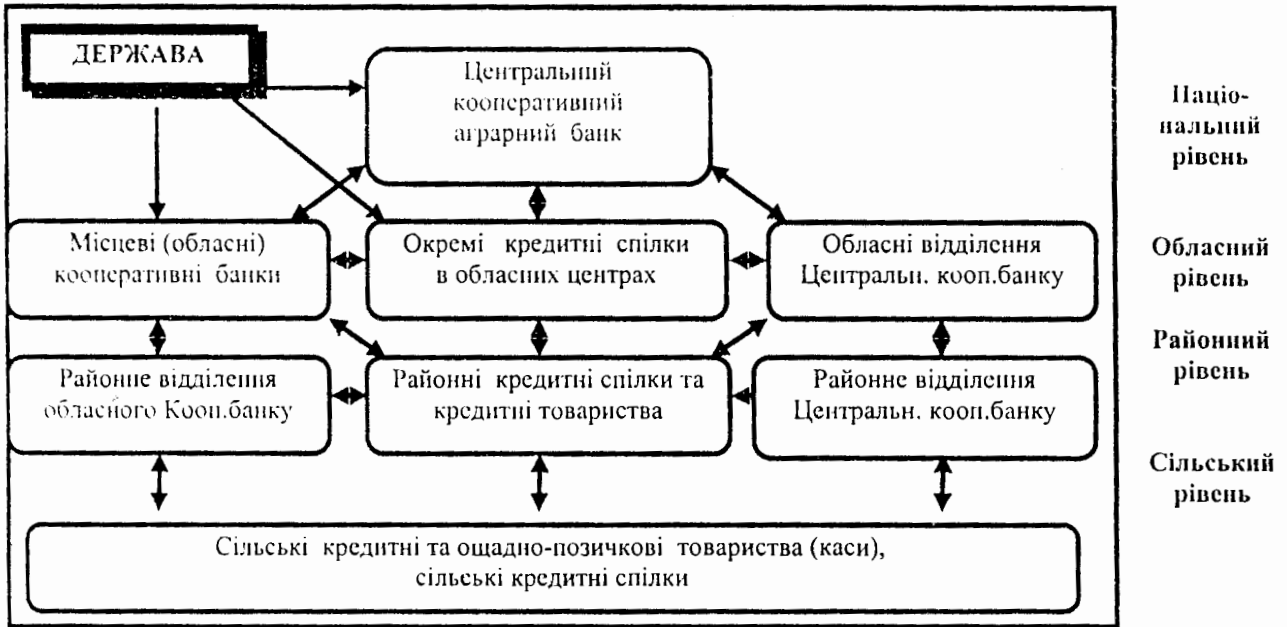

Рис. Перспективна кооперативна кредитно-банківська система аграрного сектора економіки України

Для забезпечення максимальної ефективності діяльності пропонується система передбачає кілька рівнів. В її основі лежать сільські кредитні та ощадно-позичкові товариства (каси), що створюються на базі одного або кількох сусідніх сіл, мають неприбуткову кооперативну природу та діють у відповідності до визнаних в усьому світі кооперативних принципів. До прийняття відповідного кооперативного законодавства, яке б регулювало створення та діяльність цих установ, їх функцію можуть виконувати сільські кредитні спілки чи філії (відділення) існуючих районних кредитних спілок. Проблема полягає лише в тому, що кредитні спілки можуть надавати послуги виключно фізичним особам.

Другий рівень системи складають кредитні спілки, що діють у районних центрах та районні кредитні товариства після прийняття відповідного кооперативного законодавства. Крім цього, на цьому рівні можуть бути створені відділення обласного чи національного кооперативного банку.

Третій рівень системи створюють кредитні спілки, що діють в обласних центрах, а також регіональні кооперативні банки чи регіональні відділення центрального кооперативного банку.

Четвертий, національний рівень створює Центральний кооперативний банк, який логічно завершує побудову системи кооперативного кредитування аграрного сектора, об'єднуючи існуючі обласні кредитні спілки та регіональні кооперативні банки.

Звичайно, ця схема є досить спрощеною, але вона є логічною і відповідає досвіду побудови кооперативних фінансово-кредитних систем багатьох країн світу. Але її практична реалізація може бути ускладнена тим, що в новій редакції закону України "Про банки і банківську діяльність" закладено ряд істотних моментів, які можуть стати перешкодою на шляху відродження кооперативних банків у кредитно-банківській системі України. Перш за все – це розмір мінімального статутного капіталу (1 мільйон євро для місцевих і 5 мільйонів євро для національного кооперативних банків); встановлення мінімальної кількості учасників місцевого (в межах області) кооперативного банку на рівні 50 осіб; закладання механізму розподілу прибутку кооперативного банку пропорційно розміру паїв учасників, що суперечить традиційним кооперативним принципам; обмеження поширення кооперативного законодавства на діяльність кооперативних банків. Крім цього, норма статті 14 Закону, згідно з якою учасниками банку не можуть бути об'єднання громадян, призводить до неможливості участі у створенні і діяльності кооперативного банку кредитних спілок, які до сьогодні в Україні мають організаційно-правовий статус об'єднань громадян [1, 190-192], а не фінансово-кредитних кооперативів, як це є в інших країнах.

У зв'язку з цим, для практичної реалізації ідеї відродження кооперативних банків у кредитно-банківській системі України, а також кардинального вирішення проблеми кредитування аграрного сектора на рівні держави необхідно здійснити певний комплекс організаційних заходів:

1. Проголошення та активне впровадження державної політики масового відродження сільськогосподарських, кредитних, споживчих, житлових та інших кооперативів, діяльність яких відповідала б світовій практиці (неприбутковий господарський механізм, демократичне управління тощо).

2. Створення законодавчих умов для відродження і діяльності різних видів фінансово-кредитних кооперативів шляхом прийняття закону "Про кредитну кооперацію".

3. Створення реальних умов для побудови системи кооперативних банків шляхом: внесення державою 80-90 % початкового пайового капіталу центрального та місцевих кооперативних банків з наступним викупом учасниками банку паїв держави протягом 10 років; надання для організації роботи кооперативних банків окремих приміщень та працівників державного Ощадного банку; чітке визначення в законодавстві неприбуткової природи кооперативних банків з відповідним режимом оподаткування, регулювання та нагляду;

4. Спрямування державної допомоги аграрному сектору через систему аграрного(них) кооперативного (них) банку (ів), що буде у власності сільгосптоваровиробників. Це дасть змогу створити умови, коли кошти, які держава виділяє селу, будуть накопичуватись в аграрному секторі і працювати на його розвиток;

5. Створення умов для інтеграції окремих кредитних спілок (за їх бажанням) в кооперативну банківську систему. Включення кредитних спілок до цієї системи сприятиме більш ефективному наданню фінансових послуг дрібним та середнім виробникам сільськогосподарської продукції.

Відродження кооперативних банків в Україні потребує державної підтримки, як це відбувалось у Франції, США та багатьох інших країнах світу. Без такої підтримки ця надзвичайно важлива для успіху реформ справа якщо не приречена на невдачу, то може зайняти кілька десятиліть. І причиною цього є не слабкість організаційно-правової форми кооперативного банку, а специфіка його неприбуткової природи і відсутність протягом сімдесяти років справжнього кооперативного сектора в економіці України, що призвело до повної втрати суспільством кооперативних знань і духу кооперації. На певному історичному етапі держава ліквідувала кооперативні банки та націоналізувала їх майно, що належало мільйонам українців. Тому сьогодні держава має моральний обов'язок допомогти відродженню цієї форми фінансової самопомогі населення та дрібних виробників.

Література

1. Гончаренко В.В. *Кредитні спілки як фінансові кооперації: міжнародний досвід та українська практика*. - К.: Наук. думка, 1997.
2. Гончаренко В.В. *Кредитна кооперація. Форми економічної самопомогі сільського і міського населення у світі та в Україні (теорія, методологія, практика)*. - К.: Глобус, 1998.
3. Гончаренко В.В. *Вдосконалення банківського законодавства та створення умов для відродження в Україні кооперативних банків // Від. Харк. держ. екон. ун-ту. - 2000. - №2.*
4. Гончаренко В.В. *Про кредитну кооперацію // Економіка України. - 2000. - №4.*

Роботу подано до редколегії 26. 03. 2001 р.

УДК 336. 221.

Т.М.Корніснко, здобувач кафедри економіки і права Академії державної податкової служби України

Тіньова економіка як фактор недосконалості податкової політики

*Роботу виконано на кафедрі бухгалтерського обліку Академії державної податкової служби України
Науковий керівник – д.е.н., професор А.О.Зайнчковський*

У статті висвітлено питання тіньової економіки як фактору недосконалості податкової політики, складовим тіньового сектора та їх впливу на національне виробництво. Пропонується спроба створення аналітичної моделі залежності податкових надходжень до бюджету від величини податкової ставки з врахуванням сектора тіньової економіки та визначення підходів до оцінки оптимальної податкової ставки у перехідній економіці.

Ключові слова: функції податків, податкова пільга, ставка оподаткування, диференційоване оподаткування, податкова система.

The article is devoted to the problems of study economy as a factor of imperfection of the tax policy, to the components of the study sector and their influence on the national production. There was given an attempt in creation of the analytical model